

6.5.2009

Dnro 997/5/09

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpää

LAUSUNTO SEKSUAALIRIKOLLISTEN HOITOA SEURAAMUSJÄRJESTELMÄSSÄ SELVITTÄVÄN TYÖRYHMÄN MIETINNÖSTÄ

Oikeusministeriö on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamieheltä lausuntoa seksuaalirikollisten hoitoa seuraamusjärjestelmässä selvittävän työryhmän mietinnöstä (OM 2009:1).

Lausuntonani esitän kohteliaimmin seuraavan.

1

Yleistä

Vaikka mietinnön mukaan seksuaalirikollisten uusimisriski on tutkimusten perusteella selvästi pienempi kuin muissa rikoslajeissa, ovat tekojen vaikutukset uhreihin vakavia ja pitkäaikaisia, mikä mielestäni puoltaa vapaaehtoisen lääkehoidon mahdollisuuden selvittämistä osaksi seuraamusjärjestelmää.

Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saapuuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen antaa siten suojaa muun muassa pakolla toteutettavia lääketieteellisiä toimenpiteitä vastaan. Perustuslain 7 §:n 1 momentissa säädetty oikeus turvallisuuteen sisältää sen, että julkisen vallan on luotava olosuhteet, jossa yksilöt saavat suojaa muiden yksilöiden loukkauksia vastaan.

Ehdotettu lainsäädäntö on tuomitun seksuaalirikollisen kannalta merkityksellistä perustuslain 7 §:n 3 momentin kannalta ja vähentäessään seksuaalirikollisen uusimisriskiä potentiaalisen uhrin kannalta merkityksellistä perustuslain 7 §:n 1 momentin kannalta.

Ehdotetun kaltaisessa lainsäädännössä on otettava huomioon molemmat edellä mainitut perusoikeudet ja löydettävä tasapaino, joka parhaiten edistää oikeuksien toteutumista.

Kysymys olisi uuden tyypisestä seuraamusjärjestelmän osasta, johon liittyy perusoikeusongelmia. Tämänkin vuoksi pidän perusteltuna työryhmän linjausta, jonka mukaan lääkehoidon mahdollisuus liitettäisiin vain osaksi ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa, mutta eimuihin seuraamuslajeihin.

2

Hoitomääräykseen sitoutuminen valvottuun koevapauteen tai ehdonalaiseen vapauteen päästämisen ehtona

Ehdotuksen mukaan valvotun koevapauden ehdoksi voidaan asettaa vangin sitoutuminen ehdotuksessa tarkoitettuun hoitoon ja pitkäaikaisvankien ehdonalaisen vapauttamisen harkinnassa yhtenä seikkana voidaan ottaa huomioon sitoutuminen mainittuun hoitoon.

Lääkehoito toteutettaisiin siis osana valvotun koevapauden ja ehdonalaisen vapauden täytäntöönpanoa. Mietinnön mukaan vanki saisi lääkitykseen suostumalla itselleen edun – valvotun koevapauden – mutta samalla hänen olisi sitouduttava lääkehoidon jatkamiseen vielä ehdonalaisen vapauden aikana. Jos vanki ei noudattaisi lääkehoitoa koskevia ehtoja, hän pääsääntöisesti menettäisi valvotun koevapautensa tai ehdonalaisen vapautensa eli joutuisi takaisin vankilaan.

Henkilökohtaisen koskemattomuuden asema perusoikeutena asettaa siihen puuttumiselle korkean kynnyksen. Rajoitusten tulee perustua lakiin ja täyttää tulkintakäytännössä täsmentyvät hyväksyttävyy- ja välttämättömyysvaatimukset. Lailla säädettävältä perusoikeusrajoitukselta vaaditaan täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta. Rajoituksen olennaisen sisällön tulee ilmetä suoraan laista. Siitä tulee käydä selville esimerkiksi rajoituksen laajuus ja sen täsmälliset edellytykset. (HE 309/1993).

Kun kysymys on hoidon asettamisesta ehdoksi vangille myönteisen seikan (pääseminen vankilan ulkopuolelle) saavuttamiseksi, on tilanteessa kiinnitettävä erityistä huomiota suostumuksen aitouteen ja siihen, että vanki varmuudella ymmärtää suostumuksen merkityksen ja hoidon mahdolliset vaikutukset. Tämä luonnollisesti edellyttää, että vanki ennen ratkaisunsa tekemistä saa kaiken tiedon asiasta ja hoidon mahdollisista vaikutuksista.

Suostumusta ja tiedonsaantia koskevat ehdotetut vankeuslain 19 a luvun 2 §:n 2 ja 3 momentit:

"Vangin on annettava suostumuksensa hoitoon lääkärille kirjallisesti. Lääkärin on ennen suostumuksen antamista selvitettävä vangille lääkehoidon vaikutukset.

Sijoittajayksikön on selvitettävä vangille lääkehoidon lopettamisesta aiheutuvat seuraamukset, joista säädetään 4 §:ssä ja ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 10 a §:ssä."

Lakiin ehdotetut säännökset ovat tältä osin varsin yleisluontoiset ja pidän jossain määrin kysymyksenalaisena, täyttävätkö ne perusoikeusrajoituksilta vaadittavat edellytykset esimerkiksi suostumuksen aitouden varmistamisen osalta. Vaarana tällaisessa tilanteessa on, että vanki on valmis "hinnalla millä hyvänsä" pääsemään pois laitoksesta ajattelematta ja arvioimatta sen enempää hoidon vaikutuksia. Vangilta edellytettävä suostumus ei yleensä olisi ainakaan samalla tavalla vapaaehtoinen kuin normaalissa vapaudessa tapahtuvassa potilassuhteessa.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 5 §:ssä on säädetty, miten potilaan tiedonsaantioikeus on toteutettava. Lain 6 §:ssä säädetään potilaan itsemääräämisoikeudesta ja asiaa koskevassa hallituksen esityksessä (HE 185/1991 vp) on selostettu suostumuksen merkitystä ja potilaan tahdosta vakuuttautumista. Yllä mainittujen täsmällisyysvaatimusten johdosta voisi olla perusteltua ottaa ehdotettuihin säännöksiin viittaus potilaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin tai vaihtoehtoisesti säännellä vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä suostumuksen antamista edeltävää tiedottamista ja suostumuksen aitouden varmistamista tarkemmin.

Ehdotetun lain perusteella jää epäselväksi, kenen velvollisuutena on selvittää vangille hoitoon suostumisen ja sitoutumisen oikeudellinen merkitys ja oikeudelliset vaikutukset. Ehdotettu 2 momentti koskee vain *lääketieteellisten vaikutusten* selvittämistä ja ehdotetussa 3 momentissa säännellään vain sijoittajayksikön velvollisuutta selvittää vangille lääkehoidon *lopettamisesta* aiheutuvat seuraamukset.

3

Yhdenvertaisuusnäkökohtia

Työryhmän mukaan valvottuun koevapauteen pääseminen sitoutumalla noudattamaan erikseen määrättyä lääkettä tulisi myöhemmin mahdollistaa myös muille vankiryhmille kuin seksuaalirikoksista tuomituille. Muussa tapauksessa järjestelmä saattaisi vaarantaa vankien yhdenvertaisuutta.

Yhdenvertaisuusnäkökulmasta voi myös kysyä, muodostuuko valvottu koevapaus vain tällaisille erityisryhmille mahdolliseksi erityiseduksi? Käsitykseni mukaan tämä ei ole ollut valvotun koevapauden alkuperäinen tarkoitus, vaan valvottu koevapaus on tarkoitettu mahdolliseksi kaikille laissa asetetut ehdot täyttävälle.

4

Käytettävistä lääkkeistä

Työryhmä ei esitä mitään erityistä lääkeainetta ja toteaa että lääkkeestä päättäminen tulisi keskittää muutamaan terveydenhuollon yksikköön. Koska lääkeaineiden valitseminen vaatii erityisosaamista, lienee ratkaisu hyvä. Koska kehitys lääkealalla on nopeaa ja käytettyjen lääkkeiden sivuvaikutukset ovat yksilöllisiä ja joissain tapauksissa ilmeisesti yllättäviäkin, on käytettävien lääkeaineiden vaikutuksia ja mahdollisia uusia ja parempia vaihtoehtoja kartoitettava aktiivisesti.